

Cha-cha-cha, quick step i zašto je Josip II. posebno cijenio banske krajiške postrojbe

Nela Kušanić

Svoju, Zakonom i drugim propisima reguliranu, djelatnost Državni arhiv u Sisku (DASK) obavlja već gotovo šest desetljeća. Osnovan je 1962. godine, a područje njegove nadležnosti obuhvaća gradove i općine Banovine, sisačke Posavine i Moslavine. Arhiv djeluje na dvije lokacije, u glavnoj arhivskoj zgradi smještenoj u Sisku, gdje se nalazi i uprava Arhiva te u Sabirnom arhivskom centru u Petrinji, koji je osnovan 1966. za zaštitu i prikupljanje gradiva s petrinjskoga područja. Zgrada u Sisku dodijeljena je Arhivu na korištenje također 1966. (do tada je djelovao u zgradi Muzeja Sisak), a 2007. je dograđena i adaptirana za potrebe suvremene arhivske ustanove čime su stvoreni uvjeti za nesmetano obavljanje arhivske djelatnosti. Zahvaljujući tome, DASK posljednjih deset godina intenzivno preuzima javno arhivsko gradivo po službenoj dužnosti i trenutačno u svojim spremištima čuva 3.735 d/m arhivskoga gradiva, čime je popunjeno pola ukupnih spremišnih kapaciteta. Arhivski fondus sastoji se od ukupno 930 fondova i zbirki, a od kojih nešto manje od četvrtine ukupnog broja čine oni smješteni u Sabirnom centru u Petrinji (223 cjeline). Vrijeme nastanka gradiva proteže se od 16. i 17. stoljeća (od kada potječe nekoliko obiteljskih arhivskih fondova) do početka drugoga desetljeća 21. stoljeća. Najzastupljenije je gradivo s područja gospodarstva i uprave, pretežito iz socijalističkog razdoblja, a nešto manje iz razdoblja prve polovice 20. stoljeća, kada je nastala većina prosvjetnih fondova DASK.

Svjesni da je konačna svrha uloženi napora u zaštitu i prikupljanju gradiva njegova vidljivost, tj. korištenje arhiviranih vrijednosti, ali i da je prezentacija tih vrijednosti najbolji način da se ojača društvena svijest o značaju arhivske djelatnosti, zaposlenici DASK ulažu dodatne napore u organizaciju javnih događanja. Iako sa skromnim snagama (15 zaposlenih), Arhiv redovito postavlja izložbe kojima predstavlja dijelove gradiva koje čuva u svojim spremištima.

Posljednjih desetak godina, otkako raspolaže adekvatnim i dostatnim prostorom, DASK godišnje organizira od 5 do 10 javnih događaja, među kojima su barem dvije izložbe arhivskoga gradiva. Osim izložaba, tu su i promocije izdavačkih projekata DASK, kao i izdanja drugih ustanova i pojedinaca, nastalih na temelju istraživanja arhivskoga gradiva sa sisačkog područja ili su tematski relevantna za to područje.

Za ove je aktivnosti posebno važna suradnja Arhiva s lokalnim kolekcionarima, kao i s drugim ustanovama i udrugama koje se bave istraživanjem i zaštitom kulturne baštine ovoga kraja. Iz ovakvih je suradnji proizašlo nekoliko vrlo zamijećenih i posjećenih uzastopnih prezentacija gradiva u privatnom vlasništvu, poput, primjerice, serije od čak 14 prezentacija zvučnih zapisa iz kolekcije Kraker, u razdoblju 2012. – 2018. Ovom je serijom predstavljena po mnogo čemu izuzetna zbirka u vlasništvu mr. sc. Velimira Krakera, kolekcionara audio zapisa (na fonografima, gramofonskim pločama, magnetofonskim vrpčama) i uređaja za njihovo očitavanje. To je jedna od većih i vrijednijih zbirki u Hrvatskoj, jedinstvena po tome što je audio zapise iz te zbirke moguće reproducirati na autentičnim aparatima, koji su također dio same zbirke, a koji su zahvaljujući trudu i entuzijazmu vlasnika dovedeni u stanje uporabivosti. Sadržaj zbirke predstavljen je kroz seriju javnih prezentacija, uz stručno vodstvo muzikologinje, Sišćanke Tatjane Rožanković i tehničko vodstvo vlasnika. Publika je imala jedinstvenu priliku zaviriti u neočekivano zanimljiv i vrijedan materijal, od mehanički snimljenih zapisa koji predstavljaju pravo kulturno blago, tematski odabranih zapisa, pa čak, uz dvije prezentacije, i zaplesati uz zvuke plesne glazbe iz prve polovice 20. stoljeća. Tako su sisački poklonici kulture i ljubitelji plesa uz suradnju sisačkog sportskog plesnog kluba u dvorani Arhiva zaplesali bečki i engleski valcer i cha-cha-cha, a vještiji i quickstep.

Vrlo je uspješna i suradnja s društvom Terra banalis čije je sjedište u Glini, koje okuplja visokoobrazovane stručnjake i entuzijaste zainteresirane za istraživanje povijesti Vojne krajine općenito, pa time i povijesti Banske krajine te za zaštitu kulturne i povijesne baštine kojom ovaj, trenutačno neprilično zapušten kraj, obiluje. Suradnja Arhiva i Društva rezultirala je dvjema serijama predavanja, prvom iz 2016. posvećenom „Utvrdama Siska i Banovine“, a drugom 2019. pod nazivom „Vojnici Banske krajine, rodovi vojske, odijevanje, naoružanje, svakodnevnica“. Obje serije okupile su eminentne stručnjake: povjesničare, arhiviste, konzervatore, povjesničare umjetnosti, znanstvenike, profesionalce, ali i hobističkim strastima potaknute istraživače povijesti, koji su na popularan način razradili i izložili pojedine segmente povijesti sisačkog kraja, posebice Banovine.

Prva serija, organizirana je povodom Međunarodnog dana arhiva 2016. godine, otvorena je predavanjem dr. sc. Andreja Žmegača o Kaptolskoj utvrdi Sisak, koji je predstavio svoja saznanja o izvornom izgledu utvrde, koji je moguće rekonstruirati zahvaljujući dobro očuvanom arhivskom gradivu iz doba gradnje sisačke tvrđave (16. st.). U svom je izlaganju specifičnosti njene građevne strukture smjestio u kontekst standarda fortifikacijskoga graditeljstva onoga doba. O kaštelu Gvozdansko, simbolu

INFO

Državni arhiv u Sisku: <https://dask.hr/>

Više o javnim programima DASK saznajte na:
<https://dask.hr/kalendar-zbivanja>

Digitalne zbirke DASK posjetite na: <https://dask.hr/digitalne-zbirke/>

obiteljske moći Zrinskih, smještenom na obroncima Zrinske gore, a izgrađenom u drugoj polovini 15. st., govorili su dr. sc. Nataša Štefanec i Damir Stanić, dipl. povjesničar i arhivist. U svom radu prikazali su presjek povijesti ovoga kaštela s naglaskom na vrhunac njegova postojanja u 16. st. kada je udomio kovnicu novca i riznicu, pa sve do njegova osvajanja od strane osmanlija 1577./1578. Konzervatori arheolozi, dr. sc. Tajana Pleše i Petar Sekulić, predstavili su projekt Hrvatskog restauratorskog zavoda i Ministarstva kulture RH realiziranog u suradnji sa Gradom Petrinja i Hrvatskim šumama d.o.o. pod nazivom „Utvrdre petrinjskog kraja“. Ovim su projektom obuhvaćena istraživanja, prezentiranja i revitalizacije utvrda petrinjskoga kraja: Klinac, Čuntić i Pečki, koje je Zagrebački kaptol izgradio tijekom prve polovine 16. sto. kao dio protuosmanlijskog obrambenog sustava unsko-savsko-kupskog prostora. Pretposljednje predavanje u ovoj seriji bilo je posvećeno starom gradu Zrinu smještenom u općini Dvor iznad sela Zrin. Povijesnu i arhitektonsku analizu ove utvrde izgrađene već u 13. st. dali su dr. sc. Hrvoje Kekez, i dr. sc. Tajana Pleše. Posebno predavanje posvećeno je i starom gradu Kostajnica i njegovim gospodarima, a s povijesnim činjenicama utemeljenim na raspoloživom arhivskom gradivu zainteresiranu publiku je upozнала dr. sc. Marija Karbić.

Suradnja s udrugom Terra banalis nastavila se i u 2019. kroz organizaciju i realizaciju nove petodijelne serije predavanja o vojnicima Banske krajine. Pod ovim nazivom podrazumijeva se prostor između rijeka Save, Kupe, Gline i Une, koji se krajem 16. stoljeća „sve jasnije konstituirao kao jedini konglomerat

krajiških utvrda koji je ostao pod izravnom vojnom jurisdikcijom bana, dakle ostao je izvan sastava Hrvatske i Slavonske krajine kojima se upravljalo iz Dvorskog ratnog vijeća u Beču i Grazu.“ Kroz dvije vrlo živopisne prezentacije održane tijekom mjeseca travnja, prof. Vladimir Brnardić, upoznao je sisačku publiku s izgledom uniformi dvije banske krajiške pješake pukovnije te jedne husarske (laka konjica). Uz prezentacije je održano i postrojavanje Povijesne postrojbe I. i II. banske pješake pukovnije društva Terra banalis. Odgovor na pitanje zašto je Josip II. posebno cijenio banske krajišnike, kao i na niz drugih pitanja o načinu ratovanja i specifičnom naoružanju specijalnih postrojbi krajiške vojske, zainteresiranoj je publici dao dr. sc. Alexander Buczynski. Pojasnio je okolnosti pod kojima su u okviru reforme austrijske vojske, koju je s ciljem profesionalizacije oružanih snaga Habsburške Monarhije proveo predsjednik Dvorskog ratnog vijeća maršal Moritz von Lacy, osobni savjetnik i bliski prijatelj cara Josipa II, nakon ukidanja grenadirskih satnija krajiških pješackih pukovnija osnovane nove krajiške postrojbe: tzv. „krajiški oštrosrijelci“ (*Grenzscharfschützen*) i „topnici“ (*Grenzartilleristen*). Još jedan od razloga zbog kojih se te večeri okupljena publika u dvorani Arhiva osjetila privilegiranom jest i činjenica da je autor, u sklopu svojega izlaganja, predstavio i prve rezultate istraživanja detaljnih relevantnih vojnih popisa te otkrio identitet prvih pripadnika Hrvatsko-slavonskog krajiškog oštrosrijelackog zbora. O detaljima osobnog naoružanja pripadnika dviju pješackih i jedne konjaničke husarske pukovnije Banske krajine, te razvoju i usavršavanju tog naoružanja u razdoblju od prve polovine 18. st. pa sve do 1814. godine, pred punom dvoranom DASK je govorio Tomislav Aralica, zaljubljenik u vojnu povijest, kolekcionar predmeta i spomenika vojne povijesti. Zahvaljujući svojem afinitetu, postao je jedan od vodećih stručnjaka za hrvatsko povijesno oružje te je na ovom predavanju govorio o osobnom naoružanju banskih graničara i njegovu povijesnu razvoju i evoluciji. Uz osnovne

informacije, publika je saznala i da se do konačnih zaključaka o izgledu i funkcioniranju ovoga naoružanja može doći tek usporedbom podataka iz pisanih i slikovnih izvora s oružjem sačuvanim u javnim i privatnim zbirka. U ovoj je prilici u vitrinama DASK izložen dio vrijedne i rijetke zbirke gospodina Aralice.

Treba spomenuti i suradnju s obrazovnim ustanovama, koja u Arhiv dovodi učenike osnovnih i srednjih škola. Uprkos činjenici da DASK nema arhivskoga pedagoga, trud i entuzijizam arhivista rezultira tematskim radionicama i kraćim, dobi učenika prilagođenim, predavanjima o Arhivu i arhivskom gradivu uz njegovu prezentaciju ili pak organiziranim posjetima učenika arhivskim izložbama uz stručno vodstvo. Kako je projekt glavne zgrade sisačkog arhiva 2009. nominiran za najprestižniju europsku nagradu u arhitekturi: Mies van der Rohe, ovaj je Arhiv postao „meka“ studentima prve godine arhitekture Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, koji redovito svake godine posjećuju DASK u okviru terenske nastave. To je ujedno prilika da im se ukaže na funkciju ove zgrade, svrhu postojanja ustanove te vrijednosti koje čuva.

Na godišnjoj razini ovu arhivsku ustanovu kroz organizirana javna događanja posjeti oko 1.000 posjetitelja, što ne uključuje građane i pravne osobe koji pohode Arhiv radi podnošenja zahtjeva za izdavanjem preslika i podataka iz arhivskoga gradiva, kao ni posjetitelje arhivske čitaonice. DASK se ponosi ovim brojem, jer se, prije samo 10 godina, broj posjetitelja mogao iskazati tek u desetinama. ■